

บทคัดย่อ

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

“พระที่นั่งองค์นี้ สร้างขึ้นในรัชกาลแรกของพระราชวงศ์จักรี สะท้อนทั้งอุดมคติ
ในชนบราชประเพณี และอุดมคติในแบบอย่างเชิงช่าง”

Abstract

Dusit Maha Prasat Throne Hall

Built in the reign of the first king of the Chakri Dynasty, the Dusit Maha Prasat Throne Hall reflects ideal of royal tradition and craftsmanship.

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ดร.สันติ เล็กสุขุม*

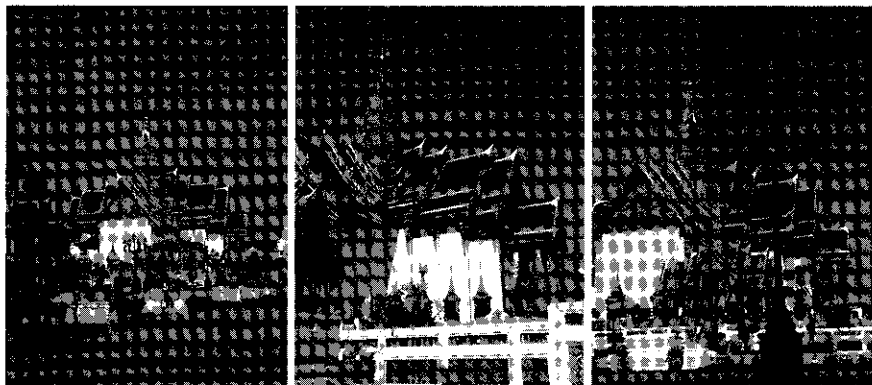
พระที่นั่งองค์นี้ สร้างขึ้นในรัชกาลแรกของพระราชวงศ์จักรี
สะท้อนทั้งอุดมคติในชนบราชประเพณี และอุดมคติในแบบอย่างเชิงช่าง

คราวสร้างพระราชมณเฑียร รัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถ่ายขนาดพระที่นั่งสรรเพชญมหาปราสาทจากกรุงเก่า มาสร้าง สำเร็จยกยอดเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2327 พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท” (ทิพากรวงศ์, 2526/48) โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เติมตามโบราณราชประเพณีอีกครั้งหนึ่งที่พระที่นั่งองค์นี้ อีกทั้งยังเสด็จมาประทับเป็นครั้งคราว ทรงใช้พระฉากกันมุขหลังเป็นที่บรรทมและเสด็จออกว่าราชการที่มุขหน้า (นางน้อย และคณะ 2530/19)

ในปี พ.ศ. 2332 ฝนตก ฟ้าผ่าหน้าบรรพมุขเด็จพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท เกิดเพลิงไหม้ หลังคามุขทั้งสี่ทลายลงสิ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่ ขนาดย่อมกว่าพระมหาปราสาทที่ถูกเพลิงไหม้ สร้างอยู่บนพื้นที่เดิม ตามแบบอย่างพระที่นั่งสุริยamarinทร์ที่กรุงเก่า คือมีมุขยื่นออกทั้งสี่ทิศดังที่เห็นปัจจุบัน แล้วพระราชทานนามปราสาทองค์ใหม่ว่า “พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท” (ทิพากรวงศ์, 2526/118)

“ดุสิต” เป็นชื่อสวรรค์ขั้นขึ้นไปจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เนื้อความเกี่ยวกับ ดุสิตสวรรค์ ปรากฏในหนังสือไตรภูมิโลกนิจฉยภท ซึ่งรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เรียบเรียง ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2345 ความตอนหนึ่งว่า “...ดุสิตสวรรค์นั้นเป็นที่เกิดแห่งท่านผู้มีอิณินหาร มีอาทิ พระพุทธบิดาแลพระพุทธ

* ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

มารดา พระมหาสัพพัญญูโพธิสัตว์ แลพระปัจเจกโพธิสัตว์ พระอัครสาวก...” (ไตรภูมิ เล่ม 3, 2520/230)

ระหว่างรัชกาล เมื่อพระบรมวงศ์ ล้นพระชนม์ เช่น ในปี พ.ศ. 2342 พระศพของสมเด็จพระที่นั่งพระองค์น้อย กรมพระศรีสุตาธิราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานไว้ที่พระมหาปราสาทองค์นี้ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสวรรคต ก็ได้อัญเชิญพระบรมศพมาประดิษฐานไว้ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนี้เช่นกัน (แห่งน้อย และคณะ 2530/25) โดยเป็นพระราชประเพณีสืบต่อมาทุกรัชกาล จนถึงพระราชพิธีครั้งหลังสุดในรัชกาลปัจจุบัน ได้โปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระศพสมเด็จพระที่นั่งเรือเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

อุตมคติเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงเสมือนพระโพธิสัตว์ มีอยู่ในสมัยสุโขทัยเป็นอย่างดี ปรากฏในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1904 อันเป็นปีที่พญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ 1) ทรงผนวช พระองค์ทรงอธิษฐานว่า “ผลบุญที่อาตมาบวชในศาสนาพระพุทธ พระผู้เป็นเจ้าของนี้ อาตมาไม่ยากได้จักรพรรดิสมบัติ อินทรสมบัติ พรหมสมบัติ อาตมาอยากขอมอบอาตมา ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อนำสัตว์ทั้งปวงข้ามไตรภพนี้...” (จารึกสมัยสุโขทัย, 2526/237) สภาวะก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คือพระโพธิสัตว์ ด้วยเหตุนี้จึงแปลความได้ว่า โดยสถานะแห่งพระโพธิสัตว์ของพญาลิไท พระองค์จึงทรงอธิษฐานเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จึงกล่าวสืบไปได้อีกว่า อุตมคติเรื่องโพธิสัตว์ครอบคลุมทั้งเมื่อพระองค์เสวยราชย์ในฐานะกษัตริย์ของ

ประชากรชาวกูร์ และเมื่อสวรรคตเสด็จขึ้นไปสถิต ณ ดุสิตสวรรค์ หากถึงกาลอันควรจึงเสด็จลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังกล่าวนี่เป็นปรกติของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ดังพระพุทธเจ้าศากยมนูของเรา ก่อนเสด็จลงมาจุติเป็นพระโพธิสัตว์วิสุทธิดตะ และตรัสรู้สัมโพธิญาณ พระองค์สถิตยเสวยทิพยสมบัติอยู่ในชั้นดุสิตเทวโลก (ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, 2519/74-75)

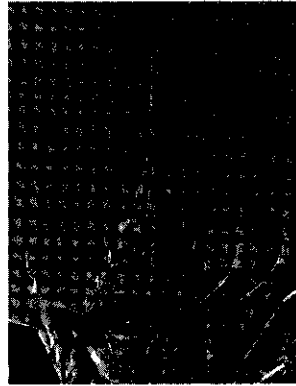
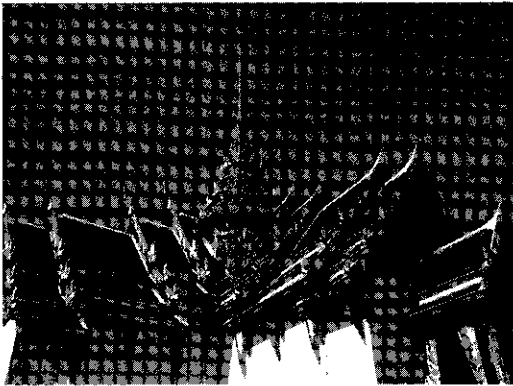
พระบรมวงศ์ นับเนื่องหน่อพุทธางกูร เมื่อสิ้นพระชนม์จึงเสด็จสู่ดุสิตสวรรค์ด้วย ดังได้อย่างหนังสือ ไตรภูมิฯ มาแล้ว ซึ่งผู้เรียบเรียงเข้าใจว่าอุดมคติจากหนังสือดังกล่าว มีส่วนเป็นที่มาของชนบราหฺมประเพณีประดิษฐานพระบรมศพ พระศพ บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

แบบอย่างอุดมคติเชิงช่างของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ปราสาท มีทั้งที่เป็นศาสนสถาน และเป็นพระราชมนเทียร กำหนดได้ 2 รูปแบบคือแบบ “เรือนชั้น” และแบบ “เรือนยอด”

เรือนชั้น ในศิลปะไทยโบราณ ศาสนสถานมีตัวอย่างของปราสาท แบบเรือนชั้นคือ เจดีย์ทรงปราสาท ประกอบด้วยสามส่วน คือ ส่วนล่าง หมายถึงฐาน ส่วนกลาง คือตัวเรือน มีคำเรียกว่า เรือนธาตุ เป็นที่สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ต่อจากส่วนกลางขึ้นไป คือส่วนบน เป็นส่วนหลังคาตัด ก่อเป็นชุตชั้นซ้อนลดหลั่น แต่ละชั้นย่อจำลองจากเรือนธาตุ โดยมีงานประดับ เรียกกันว่า กลีบขนุน ซึ่งเรียงรายอยู่บนมุมของแต่ละชั้น กลีบขนุนมีที่มาจากอาคารจำลอง เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บรรพแถลง ดังกล่าวนี่ต้นเค้ามาจากปราสาทในวัฒนธรรมเขมร

เรือนยอด ปราสาทราชมนเทียร หรือศาสนสถาน เช่นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มียอดแหลม อันเป็นที่มาของคำเรียกว่า “เรือนยอด” ซึ่งมีสามส่วนประกอบกัน เช่นเดียวกับเรือนชั้น แต่มีแบบสำคัญเป็นพิเศษ คือส่วนบน ฐานเป็นทรงกรวยเหลี่ยม ประกอบด้วยส่วนสำคัญคือหลังคาลาดเป็นชั้นซ้อนลดหลั่น ชุตหลังคาลาดนี้ ยกเก็จขนาดต่างๆ (“เก็จ” มีที่เรียกว่า “กระเปาะ”) เก็จใหญ่-น้อย เรียงรายอย่างมีจังหวะ ได้ระเบียบงดงาม-ประดับครบชุตด้วยชุ้มทรงจั่ว คำศัพท์เรียกชุ้มทรงจั่วเหล่านี้คือ บรรพแถลง เป็นสัญลักษณ์ของอาคารจำลอง เช่นเดียวกับความหมายของกลีบขนุนของเจดีย์ทรงปราสาท

ความงดงามของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ซึ่งเป็นปราสาทประเภทเรือนยอด โดยที่ยอดในทรงกรวยเหลี่ยม
ประกอบจากชั้นซ้อนลดหลั่น ทำนองหลังคาชั้นซ้อนของเรือนชั้น
แบบอย่างของพระมหาปราสาทประเภทเรือนยอด
ที่มีความเป็นเรือนชั้นอยู่ด้วยนี้ สะท้อนอุดมคติเชิงช่าง
ทั้งภูมิปัญญาช่างที่สรรสร้าง และสอดคล้องกับพระนาม
อันมีความหมายเชิงอุดมคติของพระที่นั่งองค์นี้ด้วย

เอกสารประกอบการค้นคว้า

แน่น้อย ศักดิ์ศรี ม.ร.ว.; ไชแสง สุขะวัฒน์; ผุสดี ทิพทัส. สถาปัตยกรรมพระบรม
มหาราชวัง เล่ม 1 สำนักราชเลขาธิการ, 2531.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. (พิมพ์
ครั้งที่ห้า) กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2526.

ธรรมปรีชา, พระยา (แก้ว) ไตรภูมิโลกวิจิตรยงกถา ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง)
เล่ม 3. กรมศิลปากร, 2520.

จารึกสมัยสุโขทัย. กรมศิลปากร, 2526.

ปรมาณูชิตชินโนรส, สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, พระปฐมสมโพธิกถา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
เลียงเชียงจงเจริญ, 2519.